

واکاوی عدم رویکرد مناسب به تاریخ شفاهی در برنامه‌های آموزشی رشته تاریخ در دانشگاه و مراکز آموزش عالی

امید اخوی^۱

مهشید رضائی^۲

چکیده

تاریخ شفاهی به عنوان یکی از مهم‌ترین ابزار جمع‌آوری اطلاعات و روش‌های پژوهشی در چند دهه اخیر گسترش بسیاری در بین علوم مختلف پیدا کرده و ماهیت میان رشته‌ای آن باعث شده تا محققان بسیاری از رشته‌های علمی از جمله تاریخ توجه ویژه‌ای نسبت به آن داشته‌باشند. ساختارهای داخلی و خارجی رشته تاریخ، مانند جایگاه آن در میان دیگر رشته‌ها، نسبت و مناسبات این رشته با مراکز قدرت سیاسی و جریان‌های مختلف فرهنگی و فکری جامعه، مناسبات تاریخ با سایر رشته‌های علوم انسانی مانند ادبیات، جغرافیا، جامعه‌شناسی و علوم تجربی، الزامات مثبتی را برای تاریخ و پیشینه‌ی این رشته ایجاد کرده که در قالب تدوین تاریخ شفاهی، به بخشی از آن می‌توان دست یافت. امروز با توجه به اهمیت تاریخ شفاهی، توجه به تدریس تاریخ شفاهی به عنوان یکی از راهکارهای قابل تأمل در بدیهی-سازی فهم تاریخ در تمام مقاطع تحصیلی و کاربردی کردن آن در مقطع دانشگاه از طریق فراگیری یک علم مدون و صحیح، از ضروریات است. این مقاله درصدد پاسخ به این پرسش است که با توجه به اهمیت تاریخ شفاهی چرا اکثر گروه‌های دانشگاهی و علمی تاریخ رویکرد مناسبی به تاریخ شفاهی ندارند. بر این مبنا در این مقاله تلاش شده است با تحلیل و نقد رویکرد نامناسب گروه‌های تاریخ در مورد تاریخ شفاهی به نیازهای آموزشی دانشجویان تاریخ پرداخته شود. این پژوهش به شیوه تحلیلی - توصیفی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای انجام شده است.

کلیدواژه‌ها: تاریخ شفاهی، برنامه آموزشی، رشته تاریخ.

^۱ دانشجوی دکتری تاریخ ایران بعد از اسلام، دانشگاه شیراز.

^۲ دانشجوی کارشناسی ارشد تاریخ انقلاب اسلامی، پژوهشکده امام خمینی(ره) و انقلاب اسلامی.

مقدمه

از قرن هجدهم میلادی در بسیاری از شاخه‌های معرفت بشری، اندیشه جدید همراه با وقوع تحولاتی فراگیر و شتابان پدید آمد. علم تاریخ نیز در معرض این تحولات قرار گرفت و به بروز و ظهور آرای مختلف در تعریف علم، روش، موضوعات و مواد مورد مطالعه مورخان انجامید. امروزه علم تاریخ چیزی فراتر از نقل، روایت و تحلیل مجموعه‌ای از وقایع و رویدادهای سیاسی است. علم تاریخ نه تنها شناخت رویدادهای سیاسی بلکه شناخت، فرهنگ عامه و گذشته انسانی و همچنین درک تاریخی پدیده‌های اجتماعی نیز می‌باشد. با توجه به جایگاه تاریخ و تحقیقات تاریخی در دنیای معاصر، قطعاً ابزار و روش‌های مطالعه و تحقیق تاریخ نیز با توجه به رشد اجتماعی و فرهنگی جوامع بشری باید به شکلی کارآمد و تکامل یافته باشد. یکی از مهم‌ترین روش‌ها تحقیق تاریخی بروز و کارآمد تاریخ شفاهی است. در مطالعات تاریخی تعاریف متعددی را برای تاریخ شفاهی به عنوان یک رویکرد و روش ارائه کرده‌اند.

به نظر پل تامپسون «تاریخ شفاهی تاریخی است که در میان مردم پدید می‌آید، در زندگی و تاریخ آنها رخنه می‌کند و قلمرو خود را در آنجا می‌گستراند. تاریخ شفاهی نه تنها رهبران بزرگ، بلکه اکثریت بی نام و نشان مردم را نیز به عنوان قهرمان مورد توجه قرار می‌دهد. تاریخ شفاهی چالش و تفاهم میان طبقات اجتماعی و نسل‌های مختلف را سبب می‌شود» (Thompson, 1988:21)

به نظر می‌رسد که یکی از کامل‌ترین تعاریف اصطلاحی از تاریخ شفاهی را ریچی ارائه کرده‌باشد: تاریخ شفاهی حافظه‌ها و رویدادهای شخصی برجسته تاریخی ضبط شده به وسیله مصاحبه را جمع‌آوری می‌کند. یک مصاحبه فعال معمولاً شامل یک سلسله پرسش‌های خوب طراحی شده توسط مصاحبه‌گر است که در ضبط صوت یا به شکل ویدئویی ثبت و ضبط و مبادله می‌شود. اسناد مصاحبه تشریح، تلخیص یا تدوین شده و سپس در کتابخانه یا آرشیو قرار داده می‌شود» (نورائی، ابوالحسنی ترقی، ۱۳۹۴: ۲۴، ۲۳).

با توجه به زاویه دید پژوهشگر تاریخ و نهاد ارائه دهنده تاریخ شفاهی و گستردگی قلمرو این رویکرد و روش در تعریف آن اختلاف نظرها و تفاوت‌های بسیاری وجود دارد و هر تعریف نشان از حوزه کاری تاریخ شفاهی در آن نهاد و گروه است.

تاریخ شفاهی به عنوان یکی از ابزارهای نوین برای دریافت یافته‌های تاریخی می‌تواند روشی مناسب برای گردآوری ابعاد ناشناخته و ناپیدای موضوعات تاریخی باشد. راه‌های مختلفی برای رسیدن به واقعیات تاریخی از بین شواهد شفاهی وجود دارد که مورخ باید با خود باوری، کوشش و تلاش به آن دست پیدا کند (ملایی‌توانی، ۱۳۸۷: ۱۰۹). این روش به دور از کلنجارهای زبان نوشتاری می‌تواند قسمت‌های مهم و پنهان وقایع تاریخی را بر ما مشخص نماید. تاریخ شفاهی خود روایتگر تاریخ مورخان، ابزاری برای بررسی پیشینه تاریخی نهادها و شناخت چهره‌های علمی است. این روش یکی از بهترین ابزار در جهت پرداختن به تاریخ معاصر یا به روایتی تاریخ نزدیک است. با توجه به ویژگی‌ها و کاربرد تاریخ شفاهی پرداختن به این حوزه از تاریخ در مراکز آموزشی و پژوهشی تاریخی یکی از الزامات و ضروریات در رشته تاریخ است. بنابراین این مسئله که با توجه به این میزان از ضرورت در مطالعه تاریخ شفاهی چرا اکثر نهادها و مراکز آموزشی و دانشگاهی تاریخ توجه ویژه‌ای به این حوزه از تاریخ ندارند یکی از مسائل مهم در حوزه تاریخ است. مطالعه حاضر سعی دارد علاوه بر واکاوی عدم رویکرد مناسب به تاریخ شفاهی در دانشگاهها و موسسات پژوهشی و آموزشی تاثیرگذاری ارائه تاریخ شفاهی در دانشگاهها را بر اشتغال دانش‌آموختگان تاریخ در این حوزه مورد بررسی قرار دهد.

ضرورت‌های وجود تاریخ شفاهی در مراکز آموزشی تاریخ و دانشگاهها

بیش از نیم قرن از آموزش تاریخ در دانشگاه‌های ایران می‌گذرد و در این مدت این رشته آموزشی با تحولات بسیاری روبرو بوده است. از جمله این تحولات می‌توان به مناسبات تاریخ

با سایر رشته‌های علوم انسانی مانند جامعه‌شناسی، جغرافیا، ادبیات و علوم تجربی اشاره کرد. مناسبات با این علوم الزاماتی را به این رشته تحمیل کرده است که تنها در قالب تهیه و تدوین تاریخ شفاهی، می‌توان به آن دست یافت. «با توجه به اینکه بخشی از مصاحبه‌های تاریخ شفاهی به محققان و پژوهشگران اختصاص یافته است، نه تنها تاریخچه‌هایی مختصری از برخی علوم شکل گرفته است، بلکه مجموعه‌ای از دیدگاهها و نقطه نظرات علمی در حوزه‌های مختلف علمی مانند تاریخ و ادبیات نیز گردآوری شده که در نوع خود ارزش دارد و در خور توجه است» (رسولی پور، ۱۳۸۳: ۲۴۶-۱۸۹).

تاریخ شفاهی در قالب امروزی در ایران گرچه عمر درازی ندارد ولی گستره بسیار وسیعی برای نمایاندن اجزایی از یک واقعه که به صورت مکتوب در نیامده، اما در ذهن فردی که نقشی در واقعه داشته یا در اتفاق حضور به هم رسانیده، برخوردار است.

تاریخ شفاهی به نوعی پیونددهنده گذشته و حال است و به مورخان این امکان را می‌دهد که گذشته را به زبان حال ترجمان کنند و زمان حال را در گذشته شناور، هم‌درد، هم‌دل و هم‌سخن سازند. جستجوگر تاریخ شفاهی، با پرسشگری‌های فراوان خود به طور هم‌زمان به چند کار دست می‌زند: احیای مجدد خاطرات شاهد از رخداد‌های گذشته، بازشنوی تجربه‌های شخصی فرد و بازسازی آن برای آیندگان، نگاه به رویدادهای تاریخی از زوایای دیگر.

وجود برخی ضرورت‌ها در آموزش رشته تاریخ خود باعث اهمیت و جایگاه تاریخ شفاهی در برنامه آموزشی دانشجویان و تاریخ پژوهان می‌باشد از جمله این ضرورت‌ها می‌توان به مطالعه و پرداختن به تاریخ مورخان یاد کرد «فرو گذاشتن تاریخ یا تاریخ مورخان، درحقیقت چشم‌پوشی از تعامل و مواجهه افرادی است که در تبیین حقایق گذشته نقش تعیین کننده‌ای داشته‌اند».

ضرورت بعدی در این رشته شناخت بیشتر چهره‌های علمی در رشته تاریخ و دیگر رشته‌هاست که تنها از طریق تاریخ شفاهی امکان پذیر است، مصاحبه با این افراد و شناخت تاریخ

زندگی این افراد می‌تواند مسیر علمی دانشجویان فعلی را هموارتر سازد. همچنین بررسی تاریخ محلی هر منطقه و تحلیل آن تنها با ابزار تاریخ شفاهی و مصاحبه ممکن است. از دیگر این ضرورت‌ها می‌توان به تحولات و رخدادهای مهم در عرصه تاریخ ایران اشاره کرد. تحولاتی که نیاز به بررسی تحلیل و جمع‌آوری داده‌های بسیار زیادی را دارد، داده‌هایی که همچون مواد خام در خدمت مورخان تاریخ معاصر ایران قرار دارد و نیاز به روش و ابزار خاص در تدوین و تهیه هستند که تاریخ شفاهی می‌تواند همان روش خاص و ابزار مفید در مطالعه و بررسی این قسمت از تاریخ باشد.

تحولات تاریخی پس از انقلاب اسلامی در ایران و ضرورت بررسی آن توسط تاریخ شفاهی

رخدادها و تحولات متعدد سیاسی، فرهنگی و اجتماعی، جابجایی قدرت‌ها و نخبگان حکومتی و تغییرات گسترده در عرصه اجتماعی و سیاسی تاریخ معاصر ایران، به دلیل اهمیت و تأثیرات شگرف و متنوع آن، باعث شده است تا از سوی پژوهشگران، مورخان و تحلیل‌گران حوادث اجتماعی و نخبگان سیاسی مورد تجزیه و تحلیل، نقادی و تبیین قرار گیرد. انقلاب و جنگ هر دو نوعی نقطه عطف محسوب می‌شوند که زمان را به دو بخش قبل و بعد از آن تقسیم می‌کنند. انقلاب اسلامی ایران و دفاع مقدس بدون شک رویدادهای شگرف و وقایعی تاریخ‌ساز در تحولات سیاسی و اجتماعی ایران عصر حاضر محسوب می‌شوند رویدادهایی که نه تنها در داخل بلکه در خارج از مرزهای ایران نیز واکنش‌ها و بازتاب‌های فراوانی داشته است. رویدادی که نه تنها آغازگر تاریخ و تحولاتی تازه شد بلکه محققان، تأثیرات و بازتاب‌های برون مرزی این انقلاب را تا دوردست‌ترین نقاط آسیای جنوب شرقی، آفریقا، خاورمیانه و آسیای مرکزی مطالعه کرده‌اند (اسپوزیتو، ۱۳۸۲: ۳۲۵-۹۳).

از آن رو که انقلاب اسلامی و جنگ تحمیلی در سالهای اخیر به وقوع پیوسته است در تاریخ‌نگاری این بخش از تحولات ایران با وارد شدن منابع جدیدی همچون اسناد دولتی و خاطرات شفاهی تاریخ شفاهی می‌تواند یکی از بهترین ابزار یا حتی روش در تاریخ‌نگاری معاصر ایران باشد.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی مورخان، انقلابیون به صورت پراکنده تواریخ شفاهی متعددی را منتشر کردند که در ابتدا نام تاریخ شفاهی را بر آنها نهاده بودند اما ماهیت این آثار که مصاحبه محور بودند تاریخ شفاهی بود و همچنین در زمینه وقایع و رخداد‌های مهم در جریان انقلاب کتب مختلفی با موضوع خاطرات نگاشته، چاپ و منتشر شد. «از فردای پیروزی انقلاب اسلامی، فرضیه‌ها و نظریه‌ها، برداشت‌های متفاوت و متعددی در خارج از ایران درباره دلایل و عوامل و ماهیت آن مطرح شد. شناخت این دیدگاه‌ها از آن رو اهمیت دارد که خود مبنای نگارش، تالیف و تدوین مقاله‌ها، تحلیل‌ها و کتب متعدد است. فرضیه توطئه، مدرنیزه کردن مذهب چهار فرضیه رایج درباره علل وقوع انقلاب اسلامی ایران است» (حیدری، ۱۳۸۳: ۸۰؛ فراتی، ۱۳۷۶: ۲۹۶). در دوران پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، عرصه نشر هر روز شاهد تالیف و نگارش کتاب‌های فراوان درباره وقایع سه دهه گذشته بوده است. برخی از این آثار حتی به رویدادهای روز مربوط هستند. مشاهدات جرج بال، مشاور جیمی کارتر، شرح عملیات دلنا توسط چارلی بگوید، فرمانده این عملیات در اردیبهشت ۱۳۵۹ نمونه‌هایی از این دست است (آرمین و رزازی فر، ۱۳۷۷).

پیرامون تاریخ معاصر ایران، ابتدا مؤسسات بسیاری شکل گرفت که از جمله آنها می‌توان به مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران، بنیاد تاریخ انقلاب اسلامی، دفتر ادبیات انقلاب اسلامی حوزه هنری و مرکز اسناد انقلاب اسلامی، این مؤسسات بدون ذکر نام تاریخ شفاهی با این روش به بررسی تاریخ معاصر ایران پرداختند. پس از گذشت یک دهه از انقلاب و شناخت

روش تاریخ شفاهی این مؤسسات اقدام به تأسیس بخش‌های تاریخ شفاهی کردند و به ثبت و ضبط خاطرات افراد مطلع پرداختند.

تاریخ شفاهی جنگ تحمیلی نیز یکی از انواع تاریخ شفاهی در بررسی تاریخ معاصر ایران می‌باشد که دارای اهمیت فراوانی است. از مهم‌ترین دلایل بررسی و تحلیل این بخش تاریخی می‌توان به چند نکته اشاره کرد، تاریخ شفاهی جنگ تحمیلی عراق علیه ایران به دلیل اینکه زمان زیادی هنوز از آن نگذشته است و آثار آن قابل مشاهده است و بسیاری از نیروهای مبارز در جریان این جنگ زنده هستند و قطعاً اطلاعات خوبی را در این زمینه دارند که بی‌توجهی به آنها و بکار بردن روش با این عنوان که تاریخ تنها باید صد سال پس از حادثه نوشته شود می‌تواند پس از مدتی چنین منابع تاریخی ارزشمندی را از مورخان تاریخ معاصر بگیرد «افرادی که مدعی‌اند تاریخ باید صد سال پس از حادثه نوشته شود تا بی‌طرفانه باشد، اهمال می‌کنند. تاریخ در زمان حال نوشته می‌شود و البته بعدها می‌تواند مورد تجدید نظر قرار گیرد. اگر انبوهی از منابع تاریخی در زمان حادثه تولید نشود، بعدها تاریخ آن حادثه فراموش خواهد شد. حوادث زیادی در تاریخ ایران وجود دارد که بسیار مهم هستند؛ ولی فراموش شده‌اند؛ زیرا یا چیزی درباره آن نوشته نشده یا منابع آن مفقود شده است» (شهبازی، ۱۳۷۷: ۱۹۸). عمده نیروها باید برای گردآوری اسناد، مدارک و منابع و جلوگیری از نابودی آنها بسیج شوند؛ زیرا شاید آخرین افراد حاضر و ناظر و مطلع از رویدادهای تاریخ معاصر، از دست برود (ترکمان، بی‌تا: ۴۲).

برخی از این مناطق جنگی در حال حاضر هنوز دست نخورده باقی مانده است با قرار گرفتن در این مناطق می‌توان خاطرات و وقایع را به صورتی مستندتر بیان نمود. به علت گذر زمان و گذشت دو دهه از پایان جنگ امکان بیان بسیاری از خاطراتی که جزو ناگفته‌ها و اسرار جنگ به شمار می‌رفته است در شرایط حال حاضر وجود دارد. به هر حال با توجه به تمام این ویژگی‌ها تاریخ شفاهی جنگ تحمیلی، می‌تواند کاری جذاب و نو در عرصه تاریخ نگاری و ثبت وقایع دفاع مقدس باشد.

بروز رخدادهایی این‌چنینی در تاریخ ایران و ضرورت بررسی این بخش از تاریخ که به نوعی به نام تاریخ زنده خوانده می‌شود و نیاز به حفظ و ثبت وقایع دارد می‌تواند عامل مهمی در زمینه مطالعه تاریخ شفاهی در دانشگاهها و مراکز آموزشی تاریخ باشد و تنها راهی که می‌توان این روش تاریخی را در دانشگاهها و عرصه تحقیقات تاریخی به کار برد تربیت دانشجویانی می‌باشد که به علم تاریخ شفاهی آگاهی داشته باشند و بتوانند از ابزار و مواد این رشته در تهیه و تدوین تاریخ معاصر ایران بهره بجویند کاری که بسیاری از دانشگاهها و مؤسسات آموزشی تاریخ در جهت رشد آن تلاش چندانی نکرده‌اند. «از جلوه‌های بارز رشد در هر جامعه و ملتی، این است که هر نسلی، تاریخ دورانش را به دست خودش بنویسد و به نسل بعدی بسپارد؛ زیرا فقط در این صورت است که چون بازیگران و نقش‌آفرینان صحنه، خود حیات و حضور دارند، با رد و اثبات‌ها و توضیح و پاسخ‌ها در قالبی متین و اخلاقی و با شیوه‌های سالم، نقاط کور و ابهامات تاریخ را روشن می‌کنند و نسل‌های بعدی و نسل حاضر با گره‌های کمتری مواجه شده و پندهای دقیق‌تر و عمیق‌تری از آن می‌گیرند و از یک سوراخ دو بار گزیده نمی‌شوند» (باقی، ۱۳۷۰: ۲۳).

از میان چندین مراکز آموزش تاریخ در دانشگاه‌ها فقط می‌توان به چند مورد از جمله گروه تاریخ شفاهی دانشگاه اصفهان اشاره کرد که در جهت این مهم گامی اصولی را برداشته‌اند در میان این دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی چندین مورد نیز به صورت جسته و گریخته به این موضوع پرداخته‌اند که از آن جمله می‌توان به برگزاری کارگاه تاریخ شفاهی در دانشگاه شیراز و تهیه و تدوین مصاحبه‌های پایان نامه‌های دانشجویی در پژوهشکده انقلاب اسلامی و امام خمینی (ره) اشاره کرد. اما در مجموع با وجود چنین تحولاتی در تاریخ ایران و امکان از میان رفتن بسیاری از منابع که شامل روایت‌های اشخاص مختلف از جریان جنگ تحمیلی و انقلاب اسلامی ایران است و همچنین گروه‌ها و اشخاصی که به نوعی در جریان این وقایع تاریخی حاضر بودند و سکوت کرده‌اند تدوین تاریخ شفاهی در دانشگاهها و تربیت دانش‌آموختگان

تاریخ شفاهی یکی از مهم‌ترین مسائل در مطالعات تاریخ معاصر ایران است. «خاطرات گروه‌های ساکت، در حاشیه و در کنار جامعه چه می‌شود؟ ایشان در کجای تاریخ ایستاده‌اند؟ تاریخ شفاهی در دنیا و ایران چه وضعی دارد؟» (کاظمی، بی‌تا: ۲۸).

ضرورت بررسی تاریخ قومیت‌ها و تاریخ محلی ایران در قالب تاریخ شفاهی

از دیگر ضروریات تبیین تاریخ شفاهی در مراکز آموزشی می‌توان به ضرورت پژوهش و شناخت تاریخ محلی اشاره کرد با توجه به وجود فرهنگ‌ها و قومیت‌های مختلف در ایران و ضرورت بررسی تاریخ آنها یکی از مهم‌ترین بخشی از تاریخ مطالعه تاریخ محلی است که یکی از مهم‌ترین ابزار در جهت بررسی این بخش تاریخی را باید تاریخ شفاهی دانست. منابع تاریخ محلی اغلب از طریق منابع شفاهی تأمین می‌شوند و وجود قومیت‌های مختلف و فرهنگ متفاوت آنها در شهرهای مختلف ایران در طول تاریخ و بررسی هر کدام از این تواریخ محلی مستلزم شناخت مکان و فرهنگ این گروه‌هاست که تنها در قالب گفتگو با آنها و ذکر وقایع و اسناد توسط همین مردمان قابل تحلیل و بررسی تاریخی است. در تاریخ محلی یک منطقه ممکن است به بسیاری از داستان‌ها و افسانه‌های منطقه‌ای برخوردیم که باورپذیر نیست اما جزء فرهنگ آن منطقه است و در جای دیگری ثبت نشده است و ارتباط پیچیده‌ای بین روح انسانی، وظایف راوی و تاریخی در تحقیقات تاریخ است (Larry Danielson, 1980: 71). این قبیل داستان‌ها و فرهنگ مربوط به مناطق خاص تنها به وسیله تاریخ شفاهی قابل انتقال هستند. با توجه به چنین ویژگی‌هایی در تاریخ محلی و ارتباط آن با تاریخ شفاهی ضرورت آموزش تاریخ شفاهی و ابزار آن برای دانش‌آموختگان تاریخ در این حوزه نیز به خوبی قابل مشاهده است.

وجود چنین روشی در تهیه و تدوین تاریخ ایران و آموزش دانشجویان تاریخ در این گرایش تاریخ یا روش نه تنها می‌تواند در حفظ تاریخ معاصر ایران و تواریخ محلی مهم باشد بلکه می‌تواند جنبه‌های اشتغال فراوانی برای دانش‌آموختگان تاریخ به همراه خود داشته باشد.

حفظ تاریخ نهادها، ضرورت بررسی تاریخ شفاهی مراکز صنعتی که امروزه با صنعتی شدن بیشتر جوامع قابل پرداختن و تحلیل است، بررسی تاریخ انقلاب در مؤسسات مختلف، شکل-گیری گروه‌های مصاحبه در گروه‌ها و نشریات تاریخی که قطعاً ابزار و شیوه‌های درست و علم مخصوص به خود را نیازمند است و بسیاری موارد دیگر که در حیطه تاریخ شفاهی می‌باشد، می‌تواند جایگاه شغلی برای دانش‌آموختگان تاریخ شفاهی باشد.

تحولات سریع جوامع امروزه و قدرت انتقال اطلاعات در عصر کنونی باعث می‌شود حفظ تاریخ شفاهی برای هر نهاد و ارگانی جزو مهم‌ترین دستورات کاری قرار بگیرد که قطعاً در این زمینه نیاز به نیروهای متخصص در حوزه تاریخ شفاهی را دارد که قطعاً رسیدن به این وضعیت اشتغال در حوزه تاریخ شفاهی در بین دانشجویان تاریخ مستلزم گذراندن واحدهای درسی مربوط به تاریخ شفاهی و یا حتی مطالعه در این گرایش در رشته تاریخ و آموزش چگونگی استفاده از مواد و ابزار این روش تاریخی است. سؤالات مهمی که اغلب دانشجویان تاریخ با آن مواجه هستند از قبیل این که آیا منابع شفاهی ما تاریخنگاری تلقی می‌شوند یا آن را باید در زمره شواهد شفاهی مانند سایر منابع شفاهی برشمرد؟ ایراد به شفاهیات به خاطر قطعیت نداشتن منابع می‌تواند دلیلی برای انکار این منابع باشد؟ آیا خاطرات می‌توانند در حوزه تاریخ شفاهی قرار بگیرند؟

روش بدست آوردن تاریخ شفاهی، ابزار مهم در شناخت منابع تاریخ شفاهی و چگونگی مصاحبه و پیاده کردن این قبیل مصاحبه‌ها در قالب منابع تاریخی، می‌توان تنها راه آشنایی و پاسخ‌گویی به این سؤالات را در تعریف گرایش یا واحد درسی خاصی به نام تاریخ شفاهی دانست. به همین دلیل گروه‌های مختلف تاریخی باید در صدد ایجاد گرایشی در دانشگاه‌ها و گروه تاریخ با عنوان تاریخ شفاهی باشند یا حتی واحدهای درسی را در برنامه آموزشی دانشجویان تاریخ با عنوان تاریخ شفاهی بگنجانند و با این شیوه نه تنها بخش بسیاری از دانش-

آموختگان را در این زمینه تربیت کنند، بلکه امکان استانداردسازی منابع شفاهی را در یک فضای آکادمیک به وجود آورند.

دانشگاه‌های کشور توان بالایی در اجرای طرح‌های تاریخ شفاهی را با موضوعات متنوع و حیطه‌های جدید دارند. گروه‌های تاریخ دانشگاه‌ها می‌توانند با هدایت پایان نامه‌های دانشگاهی به طرح‌های تاریخ شفاهی امکان عملی شدن توجه به تاریخ شفاهی را در مراکز علمی تاریخ فراهم کنند. به عهده گرفتن نقش فعال در مواجهه علمی با تاریخ شفاهی و گستردن زمینه‌های استفاده از آن، می‌تواند جایگاه این رشته را در بین سایر رشته‌های قوی‌تر و رسالت آن را در جامعه پررنگ‌تر کند (حسن‌آبادی، ۱۳۹۰: ۳۸۰).

نتیجه‌گیری

با توجه به رشد تاریخ شفاهی در جهان و ضرورت بررسی تحولات تاریخ ایران در سالهای اخیر و ضرورت بررسی تاریخ اقوام و قومیت‌های مختلف در تاریخ محلی ایران و همچنین به کار بردن ابزار تاریخ شفاهی در جهت بررسی تاریخ نهادها و گروه‌های مختلف نقش مورخان دانشگاهی باید در حوزه تاریخ شفاهی به نسبت گذشته پررنگ‌تر شود و یک نوع استانداردسازی را در زمینه منابع تاریخ شفاهی ایجاد کند.

یکی از مهم‌ترین راهکار در این زمینه تربیت نیروهای آکادمیک در حوزه تاریخ شفاهی و در قالب گرایش یا واحد درسی به عنوان تاریخ شفاهی در دانشگاه‌ها و ایجاد مراکزی در دانشگاه به جهت جمع‌آوری و حفظ منابع تاریخی هم‌چون مصاحبه‌ها است.

به منظور شکل‌گیری تاریخ شفاهی در دانشگاه‌ها می‌توان پیشنهادهای ارائه داد از جمله انتخاب مرجعی به عنوان مسئول شکل‌گیری و گسترش تاریخ شفاهی در دانشگاه‌ها، بسترسازی برای طرح‌های تاریخ شفاهی در خارج از دانشگاه‌ها، حمایت از پژوهشگران تاریخ شفاهی در دانشگاه‌ها و حتی پژوهشگران تاریخ شفاهی مستقل خارج از دانشگاه، برگزاری دوره‌های

آموزشی در قالب تاریخ شفاهی و مصاحبه، پیاده سازی و نمایه سازی برای دانش‌آموختگان تاریخ، ایجاد شبکه‌ای مهم تاریخ شفاهی، مستندسازی تاریخ دانشگاه‌ها به خصوص دانشگاه‌هایی با قدمت بالا و جمع‌آوری و حفظ منابع تاریخ شفاهی در قالب یک آرشیو دانشگاهی. بدین ترتیب می‌توان گفت تدوین تاریخ شفاهی به رغم مشکلات احتمالی آن و به وجود آمدن گروه‌ها و گرایش تاریخ شفاهی و آموزش دانش‌آموختگان تاریخ نه تنها می‌تواند آغازی بر روزآمدسازی برنامه‌های درسی تاریخ باشد بلکه زمینه و امکان رشد و گسترش اشتغال دانشجویان تاریخ را در بررسی تاریخ شفاهی نهادها و بخش تاریخ شفاهی نشریات و مراکز پژوهشی در زمینه تاریخ معاصر ایران را فراهم می‌کند.

منابع و مأخذ

- آرمین، محسن و افسر رزازی فر (۱۳۷۷)، *کتابشناسی انقلاب اسلامی ایران ۱۳۷۲-۱۳۵۷*، تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها،
- اسپوزیتو، جان. ال و جیمز. پی. پیسکاتوری (۱۳۸۲). *انقلاب ایران و بازتاب جهانی آن*، ترجمه محسن مدیر شانه‌چی، تهران: مرکز بازشناسی اسلام و ایران (باز).
- باقی، عمادالدین (۱۳۷۰)، *بررسی انقلاب ایران*، جلد اول، تهران: تفکر.
- ترکمان، محمد (بی‌تا)، *تاریخ معاصر ایران، حلقه‌های مفقوده، درس‌هایی برای امروز و فردا، گفت و گوی دنیای کتاب با محمد ترکمان*، بی‌جا: صص ۴۲-۴۰.
- حیدری، حیدر (۱۳۸۳). «سیری در آثار و دیدگاه‌های محققان شوروی سابق درباره انقلاب اسلامی»، *کتاب ماه و تاریخ جغرافیا، ماهنامه تخصصی اطلاع رسانی، نقد و بررسی کتاب*، خانه کتاب تهران، سال ۷ شماره ۸۰: صص ۷۸-۸۲.
- حسن‌آبادی، ابوالفضل (۱۳۹۰)، «جایگاه تاریخ شفاهی در تحقیقات تاریخی»، *فصلنامه اسناد بهارستان*، شماره اول: صص ۳۷۹-۳۸۱.

- رسولی‌پور، مرتضی (۱۳۸۳). «فعالیت سیاسی دانشجویان در دهه ۱۳۲۰، مصاحبه با دکتر علی فروحی»، *تاریخ معاصر ایران، فصلنامه تخصصی*، شماره ۳۰: صص ۲۴۶-۱۸۵.
- شهبازی، عبدالله (۱۳۷۷). *نظریه توطئه، صعود سلطنت پهلوی و تاریخ نگاری جدید در ایران*، تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی.
- فراتی، عبدالوهاب (به کوشش) (۱۳۷۶)، *درآمدی بر ریشه‌های انقلاب اسلامی*، قم: معاونت امور اساتید و دروس معارف اسلامی.
- کاظمی، محسن (بی‌تا)، «تاریخ شفاهی»، *زمانه*، شماره ۲۸: صص ۲۵-۲۸.
- *مجموعه مقالات نخستین همایش تاریخ شفاهی ایران* (۱۳۸۷)، تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
- ملایی توانی، علیرضا (۱۳۸۷)، «تنگناها و ناگزیرهای مصاحبه‌گر در مصاحبه تاریخ شفاهی»، *مجموعه مقالات چهارمین نشست تخصصی تاریخ شفاهی*، صص ۱۱۰-۱۰۶، تهران: حوزه هنری
- نورایی، مرتضی، ابوالحسنی ترقی، مهدی (۱۳۹۴). *تاریخ شفاهی و جایگاه آن در تاریخ نگاری معاصر ایران (۱۳۸۵-۱۳۵۸ ش)*، تهران: پژوهشکده تاریخ اسلام.
- Larry Danielson (1980) *the folklorist, the oral Historian, and local history, history, oral history* review, p. 71.
- Thompson, p. (1988). *The voice of the past*, new York: oxford,.